

milyen új elemekkel gazdagították 1712-ben a Németföldről érkezett esztergomi érsek saját korábbi tapasztalatai a magyarországi országgyűlések politikai kultúráját, de a megcélzott közeg olvasóinak elvárásait – cseppet sem meglepő módon – Marie-Elisabeth Brunert veszi leginkább figyelembe. Elemzése a pálos rend földrajzi mozgásáról és a kulturális transzferekben betöltött szerepéről egyben kiváló bevezetés a régióknak határain kívül igen kevésé ismert szerzetesrend történetébe.

A kulturális transzfer kutatási paradigmáját tehát egészen biztosan nem ez a kötet fogja megváltani, és valószínűleg lesz olyan német olvasó, aki módszertani újdonságokat várva, de legalább is a jelenséget a maga absztraktságában alaposabban megismerni kívánva, némi csalódottsággal teszi majd le a könyvet. Pedig a szerkesztők minden dicséretet megérdemelve próbálták közelíteni az írásokat a feltételezett közönségigényekhez. Feltűnő, hogy ebben nemcsak az Arno Strohmeier által jegyzett előszó vállal oroszánrészt, de a tanulmányokat bevezető rezümék is számos helyen pregnansabban kiemelik, mi az esettanulmány tanulsága az absztrakt általános témával kapcsolatban, mint maguk a szövegek. Azt, hogy ennél több erőfeszítés sem feltétlenül hozott volna megnyugtatóbb eredményt azok számára, akik kifejezetten a *Kulturtransfer*-kutatás irányából érkeznek majd a kötet olvasására, Ludolf Pelizaeus írása demonstrálja: a szerző nagyon lelkiismeretesen használja ennek a kutatási trendnek a szókincsét, ám az általa közölt eredmények tulajdonképpen nem mennek túl egy klasszikus műgyűjtemény-történet keretein. Igaz, a szélesebb körben a régió iránt érdeklődő olvasó ezt egyáltalán nem bánja, hiszen az Eltz és Stadion családok vukovári kollektívájának történetével kapcsolatban így is számos izgalmas részlettel ismerkedhet meg.

A *Kulturtransfer* kutatásához való csatlakozás így a kötetben elsődlegesen azt a célt szolgálta, hogy a tanulmányok bekerülhessenek egy jó nevű német kiadó magas presztízzsel rendelkező sorozatába. Márpedig az Aschendorff a kora újkor kutatásában minden kétséget kizáróan a legmagasabb kategóriába tartozik, így a kötet minden jelentősebb német (és számos külföldi) könyvtárban is magától értetődően hozzáférhető lesz. Ha pedig arra vágynánk, hogy az absztraktabb kérdésfelvetésekhez való tényleges hozzászólásokat tartalmazó kötet szülessen, arra feltehetőleg egy több nemzeti historiográfiából érkező, szélesebb regionális merítéssel dolgozó, kimondottan a paradigma iránt érdeklődő szerzőgárdát mozgósító kötet adhatna lehetőséget.

Kármán Gábor

EGAN LAJOS NAPLÓJA

Impériumváltások Fiumében a kormányzóhelyettes szemével (1918–1920)

Szerk., sajtó alá rend., bev., jegyz. Ordasi Ágnes

(Magyar történelmi emlékek. Elbeszélő források)

MTA BTK Történettudományi Intézet, Bp. 2019. 376 oldal

A 2019 tavaszán Ordasi Ágnes alapos jegyzetekkel és bevezetőkkel ellátva közreadta Egan Lajos, fiumei kormányzóhelyettes naplóját az első világháborút lezáró impériumváltás időszakából. A napló 1918 és 1920 között mutatja be a város eseményeit, valamint a magyar elit és hivatalnokréteg menekülését, felszámolódását. Az Egan család bemutatásán és a Magyar Királyságot behálózó kapcsolatrendszerének fölvezetésén kívül Ordasi politika- és társadalomtörténeti tanulmányt is készített a kötet elejére, amelyben arra keresi a választ,

milyen okok, döntések, események és folyamatok voltak azok, amelyek Magyarországot és Fiumét egymástól távolították. Ahogy Ordasi írja, célja felvázolni azon változásokat, amelyek olyan messze görgették a magyar kormánytól „Szent István koronájának legszebb gyöngyét” (18.).

A napló jegyzetelésében részt vett Zsigmond Gábor, aki hadtörténeti kutatásai és publikációi révén Fiume múltjának egyik fiatal szakértője, valamint a magyar kereskedelmi tengerészet történetének kiváló ismerője is. 2018 decemberében Pelles Mártonnal közösen kiadott könyvükben angol és magyar nyelven mutatják be azokat az állami és magánvállalkozásokat, amelyek a dualizmus korában működtek Fiumében (*Pelles Márton – Zsigmond Gábor: A fiumei magyar kereskedelmi tengerészet története 1868–1918*. Pécs 2018.). Ordasiéhoz hasonlóan ez a kötet is az első világháborús centenáriumra készült.

Fiume ezen időszaka azért is különleges, mivel az 1918. november 3-án aláírt belgrádi szerződésnek megfelelően a békeszerződés aláírásáig a magyar közigazgatás megmaradhatott a városban. Egan Lajos naplója félhivatalos nézőpontból írja le napról napra az eseményeket. Személyes vonatkozású megjegyzéseket ugyan nem tesz, azonban ahogy Ordasi is felhívja rá a figyelmet, a sorok közül kiolvashatók Egan személyes reakciói. A kormányzóhelyettes a napló írása közben esetenként cinikus, máskor felháborodott volt, vagy éppen megbotránkozásának adott hangot. Nagy lelkiismeretességgel végzett feljegyzéseit mindig közvetlenül az egyes események után készítette el, szóbeli és írásbeli forrásokra pontosan hivatkozva. A mindennapi gondokon túl kitért a béketárgyalások aktuális eredményeire, a fegyveres alakulatok és a lakosság viszonyára, valamint a magyarországi történésekre.

A forráskiadás szerkesztési elveinek ismertetésekor Ordasi felvázolja a napló keletkezésének, felépítésének, levéltári sorsának és felhasználásának történetét. Alapossága abban is megmutatkozik a több száz lánbjegyzeten túl, hogy a naplóban szereplő valamennyi rövidítést feloldja, valamint tudatos és határozott elvek szerint rendezi sajtó alá a forrást.

Ordasi a kötetben megjelent átfogó tanulmányában összefoglalja Fiume társadalmi és politikai viszonyait Mária Terézia uralkodásától egészen 1920. május 29-ig, Egan Lajos Fiumében töltött utolsó napjáig. Ugyanakkor a kronologikus eseménytörténettől eltérően bemutatja a napló keletkezésének közegét, a Fiume városára jellemző társadalmi struktúrát, a történelmi kontextust, amelyek hatottak Eganra.

A családtörténeti és biográfiai háttér elemzésekor Ordasi generációról generációra írja le a felmenők karrierjét, házassági stratégiáját, s ebben Egan Lajost is elhelyezi, a családon belüli mobilitás és az asszimilációs folyamatok követésével erősítve az előző tanulmány társadalomtörténeti jellegét.

A naplóban a precíz hivatkozásoknak köszönhetően követhető a hivatal ügyiratsűrűsége, terheltsége az egyes időszakokra nézve. Jól látható, hogy Egan elhivatottsággal intézkedik saját hatáskörében. Hivatalviselésének ideje alatt folyamatosan szűkül a magyar fennhatóság Fiumében és az Adrián. Az írásból jól érezhető, látható a kormányzóság széthullása, aminek maga Egan is tudatában van. A tragikus történetben ugyanakkor az ő szakszerűsége, kiállása, a szöveg tényyszerűsége révén egy példaértékű hivatalnok életébe és munkásságába kapunk betekintést. A bejegyzések fontos pénzügyi, gazdasági információkat hordoznak a gyárak, a fizetések, árak feljegyzésével, egyben bemutatva a város és a benne élő emberek mindennapi életét, problémáit. Az egyes eseményeknél pontosan megnevezi az utcákat, köztereket, így a város akkori szerkezetét is dokumentálja.

Maga a napló a kötetben több mint 120 oldalt tesz ki, és bár minden nap dátuma, valamint a fejlécen az adott év is fel van tüntetve, a napló szerkesztői tagolása elősegíthetné az egyébként olvasmányos munka még könnyebb megértését, követhetőségét. A tartalomjegyzékben például

jelezni lehetett volna, hogy melyik oldalon melyik év kezdődik, a nagyobb folyamatok, fordulatok pedig egyben címadó fejezetekként is szerepelhettek volna.

A napló szerzője az 1918. október 23. és 1920. június 4. közötti időszakot jegyzi le nagy részletességgel, pontos adatokkal, feltételezhetően a felettesek részére, hivatkozási alapul a zavaros időkből. Ordasi ezt követően kronologikus sorrendben közli Egan Lajos naplóhoz fűzött mellékleteinek jegyzékét, valamint a fiumei képviselő-testület és a Fiumei Olasz Nemzeti Tanács Intéző Bizottságának névsorát, végül pedig a fiumei magyar iskolákat és a legfontosabb gyárat is listázza, az egyes bejegyzésekhez kapcsolódóan.

Ordasi a függelékben közlésezi húsz fiumei olasz és magyar politikus, befolyásos személyiség, közjogi méltóság életrajzát, levéltári és szakirodalmi hivatkozásokkal is kitérve tevékenységükre, politikai beállítottságukra. Ezzel külön segítséget nyújt a mélyebb megértés és a jobb áttekinthetőség érdekében. Az informatív életrajzokat ugyanakkor érdemes lett volna a kötet elején már a tartalomjegyzékben is név szerint felsorolni, ezzel is kiemelve a legfontosabb városi személyiségeket a naplóban megemlített rengeteg egyéb szereplő közül. Kronologikus segítséget nyújt a szerkesztő azzal, hogy a kormányzók, kormányzói helyettesek, a podesták (polgármesterek) és az országgyűlési képviselők névsorát és hivatali idejüket szintén feltünteti a függelékben, valamint olasz és magyar nyelven közli az oktatási és nevelési intézmények neveit. Hasznos diagramokkal érzékelteti a naplóban feljegyzett adatok alapján a líra és az élelmiszérarak változását a tárgyalt időszakra vonatkozóan.

A források és a felhasznált irodalom listája majdnem 15 oldalon keresztül sorjázik. Rengeteg olasz nyelvű munka is található itt a magyar nyelvű tételek között, de a levéltári, a kiadott és a magántulajdonban lévő források bőséges válogatását is szemügyre vehetjük. Az annotált névmutató – folytatva az életrajzi jegyzeteket – tovább térképezi a napló szereplőinek körét; szinte a fiumei közélet minden személyét megtalálhatjuk itt.

A kötet legvégén elhelyezett 35 darab képpel Ordasi a kronologikus áttekintést illusztrálja. A washingtoni Kongresszusi Könyvtár anyagától – a dualizmus kori Fiume utcai látképeitől és a kikötőről készült képeslapjaitól és fotóitól – a fiumei vállalkozások árjegyzékeinek, részvényeinek grafikáin és a fontos fiumei politikusok arcképein keresztül eljut az 1919-es hadiállapotról, a romokról készült képekig, majd legvégül az olasz napilapok impériumváltást éltető cikkei következnak, kiegészítve néhány felvétellel az eredeti Egan-naplóból.

A forráskiadvány más kutatásokhoz is tökéletesen alkalmazható kézikönyvként, mivel számos alapinformációt, definíciót tisztáz és foglal össze a függelék segítségével. Ezek könnyen kereshetőek és hivatkozhatóak bármilyen kutató számára. A nem szakmai céllal érdeklődő olvasók számára is élvezetes a könyv a bevezető tanulmányok miatt: az Egan család történetével és kapcsolati hálójának kibontásával Ordasi tovább gyarapította a kiadvány érényeit.

A kötet jóvoltából képet kaphatunk egy olyan felelősségteljes, lelkiismeretes kormányzó-helyettesről, akinek a feljegyzései révén közelebb kerülhetünk ahhoz a válságos és nehéz szituációhoz, amelyet a város és lakossága elszenvedett az első világháborúban és azt követő nagyhatalmi döntések folytán. Olvasás közben mindenki maga mérlegelheti az ebből adódó elvi, motivációs, lelki és nagyon is gyakorlati kérdéseket, amelyekkel Egan Lajos is napi szinten megküzdött.

Fekete Zsuzsanna